

A critical analysis of the environmental discourse of the Miankaleh Petrochemical Project in *Iran* newspaper

Noosheen Basati*, Ebrahim Badakhshan**

Akram Korani***

Abstract

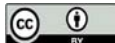
The environment plays a crucial and determining role in human life, and the prevailing discourses—particularly those addressing environmental issues and challenges—significantly shape the attitudes and behaviors of societies and governments toward such problems. The present study aims to analyze the environmental discourse of the *Iran* newspaper concerning the issue of the Miankaleh petrochemical project. The data consist of twelve articles published in 2022 (1401 in the Iranian calendar) that discussed the environmental aspects of constructing this petrochemical complex. This research adopts a descriptive-analytical method, and the data were examined within the framework of Stibbe's (2015, 2021) ecolinguistic approach. The findings indicate that various discursive components can be identified in both pro- and anti-project discourses; however, the discourse of the opponents appears to be stronger and more elaborate, incorporating all nine components of Stibbe's discourse analysis model. According to the results, the central theme emphasized by the opponents—through elements such as framing, metaphor, narrative, evaluation, and salience—is the destructive environmental consequences of the Miankaleh petrochemical project and its adverse effects on the

* PhD Candidate, Department of English Teaching and Linguistics, Ker.C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran, nooshin.basati@iau.ir

** Associate Professor, Department of English Literature and Linguistics, Faculty of Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran (Corresponding Author), ebadakhshan@uok.ac.ir

*** Assistant Professor, Department of English Teaching and Linguistics, Ker.C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran, akram.korani@iau.ac.ir

Date received: 17/05/2025, Date of acceptance: 10/09/2025

livelihood, employment, and health of the local residents. In contrast, the proponents of the project mainly highlight its potential for job creation.

Keywords: Environmental discourse, Critical Discourse Analysis, Ecolinguistics, environment, Miankaleh Petrochemical project.

Introduction

A significant and indisputable part of human life arises from his connection and interaction with nature and the surrounding environment. The importance of attending to the environment has increased alongside urban development and the advancement of human civilization, and today governments and nations attach special significance to the environment; protecting the environment is a concern for many nations and governments. Scientific, industrial, and technological advances in contemporary societies have brought unintended and undesirable consequences for the environment, with air pollution, water pollution, and drought being examples of these environmental problems. Iran has also faced numerous environmental problems and challenges in recent decades, and this issue has been reflected not only in public discourse but also in the press, becoming a venue for discussion and exchange of views. These discourses are important because how the people—and even officials—respond to the environment and environmental problems largely depends on which discourses come to dominate the minds of society and decision-makers.

One environmental issue that has received widespread attention in Iran media discourse in recent years and has generated a wave of varied opinions and positions is the construction of the Miankaleh petrochemical plant in Behshahr county in Mazandaran province. Given the importance of this subject and the prominence and controversy of the discourse(s) formed around whether to build this petrochemical company, our aim in the present research is to examine the texts published about the Miankaleh petrochemical plant in the Iran newspaper, as one of the country's official and well-known newspapers that largely reflects the government's positions and views. The discourse analysis of the Iran newspaper regarding the Miankaleh petrochemical plant is carried out within the framework of ecolinguistics and specifically following the approach of Stibbe (2015, 2021). Stibbe defines ecolinguistics as “critiquing forms of language that contribute to ecological destruction, and aiding in the search for new forms of language that inspire people to protect the natural world” (Stibbe, 2015: 1).

Materials & methods

The research data consist of 12 articles published in the *Iran* newspaper about the Miankaleh petrochemical issue during the year 1401. After reviewing all twelve articles, the discursive components were extracted and examined according to Stibbe's approach (2015, 2021). Stibbe built his discourse analysis model based on nine components, each of which he calls a "story." By "story," Stibbe means a cognitive structure in the human mind (a mental model) that determines how one perceives the world around them. These stories are: ideology, framing, metaphor, evaluation, identity, conviction, erasure, salience, and narrative.

Discussion & Result

In the reviewed articles, both the discourses of opponents and supporters of the Miankaleh petrochemical project can be found. In the opponents' discourse, the project is framed and conceptualized as a "cause of social conflict in the region" and a "threat to the lives of the area's farmers and herders." Opponents have generally tried to highlight the environmental and social consequences of the Miankaleh petrochemical for the region and province, thereby portraying the establishment of this plant as wrong, illegal, environmentally destructive, and against the interests of local residents. Supporters of the project, on the other hand, have placed most of their emphasis on job creation and, by claiming that building the Miankaleh petrochemical plant will create jobs and welfare for local people, have sought to justify the project economically. In the proponents' discourse, the environmental and social consequences and impacts of the project have been excluded from consideration and, in fact, have been subjected to a process of erasure. Opponents of the Miankaleh petrochemical project have attempted, by citing expert analyses, legal principles, past experiences, and even scientific sources, to evaluate the project as bad, undesirable, destructive, unscientific, and even illegal. One of the discursive methods they have used is appealing to the law to legitimize their opposition to the project's implementation.

Conclusion

The results of the study showed that in the discourse of opponents of the Miankaleh petrochemical—which is stronger, more voluminous, and discursively richer—all of the mentioned components (stories) are present, whereas in the discourse of the project's supporters only some of these components can be found. The only

ideology identified in this study is the ideology of environmental protection, which is embedded in the opponents' discourse and largely underpins the other components as well. The opponents framed this project as a source of social conflict in the region and a threat to the lives of local farmers and herders, and by using metaphors such as "industrial monster" and "scorched land" they sought to highlight the destructive effects of constructing this petrochemical project on the environment and people's lives. In contrast, supporters of the project, using the metaphors "green industry" and "environmental game," tried both to portray the Miankaleh petrochemical as compliant with environmental standards and to depict the opponents' arguments as unrealistic and merely a game.

Bibliography

- Basati, N., Badakhshan, E. and Korani, A. (2024). Analyzing the environmental discourse in the Iranian press within the framework of Laclau and Mouffe's approach (Case study: The Microdust crisis in 'Iran' newspaper). *Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3(1), 55-83. [In Persian]
- Chen, S. (2016). Language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field. *Ampersand* 3, 108-116.
- Eyvazlu, D., Razavian, M. T., Sarrafi, M. and Ghourchi, M. (2017). Discourses of Air Pollution of Tehran: The Nation-State versus the Local Government's Discourse. *Research Political Geography Quarterly*, 2(1), 87-116. [In Persian]
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fill, A. (2018). Introduction. In Alwin Fill & Hermine Penz (eds.), *The Routledge handbook of ecolinguistics* (pp. 1-7). London: Routledge.
- Fillmore, C., & Baker, C. (2010). A frames approach to semantic analysis. In: B. Heine & H. Narrog, (eds.), *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press, 313-340.
- Hasanpour, H. and Hedayatizadeh, H. (2023). Analysis of Eco Discourse in the Works of Ali Ashraf Darvishian (Case Study: Abshouran's Collection of Stories and along with Babam's Songs). *Linguistic Studies: Theory and Practice*, 2(1), 125-151. [In Persian]
- Haugen, E. (1972). *The Ecology of Language*. Redwood City, CA: Stanford University Press.
- Iran Newspaper website. <http://www.irannewspaper.ir>
- Kheirabadi, R. (2018). Critical discourse analysis of the opinions of readers of Iranian websites regarding environmental issues with an environmental linguistics approach. *Proceedings of the Fifth National Conference on Discourse Analysis and Pragmatics*. Tehran: Nevisesh Parsi Publishing. [In Persian]

103 Abstract

- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Politics*. London: Verso.
- LeVasseur, T. (2015). Defining "ecolinguistics?": Challenging emic issues in an evolving environmental discipline. *Journal for Environmental Studies and Sciences*, 5, 21-28.
- Meghdari, S. and Yusefi, M. (2022). Critical Discourse Analysis of Educational Texts in Nature Schools: An Ecolinguistics Perspective. *Language Related Research*, 13(1), 99-127. [In Persian]
- Moslemanzadeh, Z. (2019). *Discourse analysis of organizations and activists related to the environment in Iran*. M.A. thesis, University of Birjand. [In Persian]
- Rahimi, A. (2022). *Examining the election campaign advertisements of Iran's 13th presidential candidates from the perspective of ecological linguistics*. Master's thesis, Semnan University. [In Persian]
- Rakei, F. and Naeimi Hashkavaee, F. (2016). Metaphor and Ecocriticism: Case Study on two Stories "Gilemar" and "Az Khome Chambar". *Language Studies*, 7(13), 89-103. [In Persian]
- Salehi, S., Ferozjaian, A. And Gholamrezazadeh, F. (2014). An Analysis of Environmental Discourse of the Iranian Socio-economic Development Plan. *Social Development & Welfare Planning*, 5(21), 71-110. [In Persian]
- Shahnasari, S. (2009). The Role of the Language and Science in Intensifying Environmental Crisis: An Ecolinguistic Perspective. *Language and Linguistics*, 5(10), 1-25. [In Persian]
- Stibbe, A. (2012). *Animals Erased: Discourse, Ecology, and Reconnection with the Natural World*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. London: Routledge.
- Stibbe, A. (2021). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By* (2nd ed.). London: Routledge.
- Thirlwall, A. (1999). *Growth and Development with Reference to Developing Countries*. Translated. M. Farhang & F. Mojaverhoseini, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, Publishing and Printing Organization. [In Persian]
- van Dijk, T. (1998). *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: Sage Publications.
- van Dijk, T. (2009). *Society and discourse: how social contexts influence text and talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yazerlou, R. (2016). *Discourse analysis of environmental laws in the Islamic Consultative Assembly*. Doctoral dissertation, Sociology Department, Payame Noor University of Tehran. [In Persian]
- Zaeri, Q. and mohamadi, A. (2020). The ups and downs of the environmental movement in Iran: An Analysis of Environmentalist Discourse in Iran Based on Laclau and Mouffe's Method. *Sociology of Culture and Art*, 2(1), 106-127. [In Persian]
- Zhou, W. (2021). Ecolinguistics: A half-century overview. *Journal of World Languages*, 7(3): 461-486.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی میانکاله در روزنامه ایران

نوشین بساطی*

ابراهیم بدخشان**، اکرم کرانی***

چکیده

محیط زیست نقش کلیدی و تعیین‌کننده‌ای در زندگی انسان دارد و گفتمان‌های موجود به‌ویژه در مورد معضلات و مشکلات مربوط به محیط زیست، نقش مهمی به جهت‌دهی افکار و رفتار جوامع و دولت‌ها در مقابل این معضلات دارند. هدف پژوهش حاضر تحلیل گفتمان زیست‌محیطی روزنامه ایران درباره موضوع پتروشیمی میانکاله است. داده‌های پژوهش شامل دوازده مقاله است که طی سال ۱۴۰۱ درباره جنبه‌های زیست‌محیطی احداث این پتروشیمی در روزنامه مذکور منتشر شده است. روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها در چارچوب رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی استیبی (۲۰۱۵، ۲۰۲۱) بررسی شده‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هم در گفتمان مخالفان و هم موافقان این طرح مؤلفه‌های مختلفی را می‌توان شناسایی کرد اما گفتمان مخالفان طرح قوی‌تر و غنی‌تر بوده و در آن از تمامی ۹ مؤلفه تحلیل گفتمان استیبی استفاده شده است. براساس این نتایج، مهمترین موضوعی که در گفتمان مخالفان توسط مؤلفه‌های مختلف مانند قالب‌بندی، استعاره، روایت، ارزیابی و برجسته‌سازی بیان شده است بحث عواقب زیست‌محیطی

* دانشجوی دکتری، گروه آموزش زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران، Nooshin.basati@iau.ir

** دانشیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی و زبان‌شناسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول)، ebadakhshan@uok.ac.ir

*** استادیار، گروه آموزش زبان انگلیسی و زبان‌شناسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران، akram.korani@iau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۹

مخرب پتروشیمی میانکاله و اثرات منفی آن بر زندگی، اشتغال و سلامت ساکنان بومی منطقه است. در حالی که مخالفان طرح، بحث اشتغال‌زایی را مورد تأکید قرار داده‌اند.

کلیدواژه‌ها: گفتمان زیست‌محیطی، تحلیل انتقادی گفتمان، زبان‌شناسی زیست‌محیطی، محیط زیست، پتروشیمی میانکاله.

۱. مقدمه

بخش مهم و تردیدناپذیری از زندگی انسان حاصل ارتباط و تعامل او با طبیعت و محیط پیرامون است. اهمیت توجه به محیط زیست همگام با توسعه شهرنشینی و پیشرفت تمدن انسانی افزایش یافته و امروزه دولت‌ها و ملت‌ها اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برای محیط زیست قائل‌اند و حفظ محیط زیست از دغدغه‌های بسیاری از ملت‌ها و دولت‌ها، اگر نگوییم همه آنها، به شمار می‌رود. تیرل‌وال (A.P. Thirlwall) (۱۳۷۸: ۴۸۹-۴۹۲) این اهمیت را ناشی از چهار نقش مهمی می‌داند که محیط زیست در جهت حمایت از توسعه جوامع امروزی ایفا می‌کند: (۱) حمایت از زندگی؛ (۲) عرضه منابع طبیعی؛ (۳) جذب ضایعات و پسماندها؛ (۴) خدمات رفاهی (به نقل از صالحی و همکاران، ۱۳۹۳).

پیشرفت‌های علمی، صنعتی و فناوری جوامع امروزی آثار و پیامدهای ناخواسته و نامطلوبی برای محیط زیست به همراه آورده است که آلودگی هوا، آلودگی آب‌ها و خشکسالی نمونه‌هایی از این معضلات زیست‌محیطی هستند. ایران نیز در چند دهه اخیر با مشکلات و معضلات زیست‌محیطی متعددی مواجه شده است و این موضوع علاوه بر گفتمان عمومی جامعه، در گفتمان مطبوعات نیز انعکاس پیدا کرده و به محلی برای بحث و تبادل نظر تبدیل شده است. این گفتمان‌ها از این جهت حائز اهمیت هستند که نحوه برخورد مردم و حتی مسئولان با محیط زیست و معضلات زیست‌محیطی تا حد زیادی بستگی به این دارد که کدام گفتمان‌ها بر ذهن جامعه و تصمیم‌گیرندگان مسلط می‌شوند. به عبارتی دیگر، همان‌طور که زائری و محمدی (۱۳۹۹: ۱۰۷) اشاره کرده‌اند، اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی در هر کشوری تحت تأثیر گفتمان‌های مسلط و گفتمان‌های مخالف خاصی قرار دارد. در ایران نیز وضعیت به همین صورت بوده و درک وضعیت عملی محیط زیست مستلزم شناخت گفتمان‌های حاکم است.

یکی از موضوعات زیست‌محیطی که در چند سال اخیر در گفتمان رسانه‌ای کشور بازتاب وسیعی داشته و به شکل‌گیری موجی از نظرات و موضع‌گیری‌های مختلف منجر

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۰۷

شده است، موضوع احداث پتروشیمی میانکاله در شهرستان بهشهر در استان مازندران بوده است. نظر به اهمیت این موضوع و برجستگی و جنجال‌انگیزی گفتمان یا گفتمان‌های شکل‌گرفته دربارهٔ احداث یا عدم احداث این شرکت پتروشیمی، هدف ما این است که در پژوهش حاضر به بررسی مطالب منتشرشده دربارهٔ پتروشیمی میانکاله در روزنامهٔ «ایران»، به‌عنوان یکی از روزنامه‌های رسمی و شناخته‌شدهٔ کشور که تا حد زیادی مواضع و دیدگاه‌های دولت را منعکس می‌سازد، بپردازیم. تحلیل گفتمان روزنامهٔ ایران دربارهٔ پتروشیمی میانکاله در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی (Ecolinguistics) و به‌طور خاص به تبعیت از رویکرد آرن استیبی (A. Stibbe) (2015, 2021) صورت می‌گیرد. استیبی که از پژوهشگران نامدار و فعال در حوزهٔ تحلیل گفتمان محیط زیست است، زبان‌شناسی زیست‌محیطی را به این صورت تعریف می‌کند: «نقد آشکالی از زبان که در تخریب محیط زیست نقش دارند، و کمک به جستجوی اشکال جدیدی از زبان که افراد را به حفاظت از جهان طبیعت ترغیب می‌کنند» (استیبی، ۲۰۱۵: ۱). داده‌های پژوهش شامل ۱۲ مقالهٔ منتشرشده در روزنامهٔ ایران دربارهٔ موضوع پتروشیمی میانکاله طی سال ۱۴۰۱ است. پس از بررسی تمامی این دوازده مقاله، مؤلفه‌های گفتمانی طبق رویکرد استیبی (۲۰۱۵، ۲۰۲۱) استخراج و بررسی شده‌اند.

۲. پیشینهٔ پژوهش

در سطح جهانی مطالعات نسبتاً قابل توجهی به‌ویژه در یک دههٔ اخیر در مورد گفتمان‌های مربوط به محیط زیست صورت گرفته است که سعی بر آن داشته‌اند تا نشان دهند که گفتمان‌های مختلف چگونه می‌توانند بر نحوهٔ رفتار انسان در مقابل محیط زیست و حیوانات تأثیر بگذارند و رابطهٔ میان انسان و محیط زیست را شکل دهند و جهت ببخشند. در این زمینه، کتاب آرن استیبی (A. Stibbe) (2012) با عنوان «حیوانات محوشده: گفتمان، بوم‌شناسی و پیوند دوباره با جهان طبیعت»^۱ پژوهشی در خور توجه است. استیبی در این کتاب که شامل نتایج حاصل از تحقیقات ده‌سالهٔ خود در مورد رابطهٔ بین انسان‌ها و حیوانات است، به بحث دربارهٔ این موضوع می‌پردازد که گفتمان‌های مخرب در جوامع انسانی چگونه می‌تواند روابط بین انسان با دنیای طبیعت و به‌خصوص حیوانات را تحت تأثیر قرار دهد و آثار منفی و مخربی را به بار آورد. گفتمان‌هایی که استیبی بررسی کرده است مواردی مانند گفتمان صنایع فرآورده‌های حیوانی، محیط زیست‌گرایی، بوم‌شناسی،

جنبش حقوق حیوانات، اشعار مربوط به طبیعت و انیمیشن‌های ژاپنی را شامل می‌شود. نویسنده کتاب با تحلیل این گفتمان‌ها نشان داده است که در برخی گفتمان‌های مخرب، حیوانات به صورتی بازنمایی می‌شوند که رفتار غیرانسانی با آنها و تخریب محیط زیست را توجیه و ترویج می‌کند. استیبی بر این عقیده است که با اینکه گفتمان‌های مخالف این جریان، مانند گفتمان محیط زیست‌گرایی، نتوانسته‌اند مفروضات گفتمان‌های مخرب را کاملاً کنار بگذارند اما باید امیدوار بود که گفتمان‌های دیگری شکل گیرند که کاملاً متفاوت از گفتمان‌های موجود باشند و ما را به سمت برقراری پیوند دوباره با طبیعت و حیوانات هدایت کنند.

استیبی (۲۰۱۵، ۲۰۲۱) در کتابی دیگر با عنوان «زبان‌شناسی زیست‌محیطی: زبان، بوم‌شناسی و داستان‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم»^۲ درباره داستان‌هایی صحبت می‌کند که نوع نگاه ما به طبیعت و محیط زیست و نحوه رفتار ما در مقابل آن را شکل می‌دهند. او به بحث درباره این موضوع می‌پردازد که چگونه با انجام تحلیل‌های زبانی می‌توانیم از رمز و راز داستان‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم پرده برداریم. منظور استیبی داستان‌هایی از قبیل رشد اقتصادی نامحدود، مصرف‌گرایی، فردگرایی و تسلط انسان بر طبیعت است که وی آنها را به چالش می‌کشد. استیبی موضوعاتی مانند ایدئولوژی‌ها، قالب‌های ذهنی، استعاره‌ها، هویت‌ها، الگوهای ارزیابی و الگوهای متقاعدسازی و واقعیت‌نمایی را در چندین گفتمان مختلف مورد بررسی قرار داده و نشان داده است که آنها چگونه می‌توانند تعیین‌کننده ادراک ما از جهان باشند و در نتیجه رفتار ما در قبال طبیعت و حیوانات را شکل دهند و توجیه نمایند.

از دیگر مطالعات صورت گرفته در باب زبان‌شناسی زیست‌محیطی در سطح بین‌المللی می‌توان به پژوهش چن (S. Chen) (2016) اشاره کرد که تحلیل محتوایی از مقالات منتشر شده بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۵ در مجلات معتبر درباره موضوع زبان و محیط زیست را ارائه کرده و سیر پیشرفت و توسعه زبان‌شناسی زیست‌محیطی را نشان داده است. ژو (W. Zhou) (2021) نیز به بررسی مطالعات حوزه زبان‌شناسی زیست‌محیطی طی نیم قرن اخیر پرداخته و اشاره کرده است که تحلیل گفتمان بوم‌شناختی (ecological discourse analysis) و تحلیل گفتمان زیست‌محیطی (environmental discourse analysis) باید در کانون توجه پژوهشگران حوزه محیط زیست و زبان قرار گیرد.

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۰۹

در ایران نیز مطالعاتی هرچند محدود درباره تحلیل انتقادی گفتمان‌های زیست‌محیطی در دهه اخیر انجام شده است. یازرلو (۱۳۹۵) با هدف شناسایی و تحلیل گفتمان‌های زیست‌محیطی مجالس اول تا هفتم شورای اسلامی، قوانین زیست‌محیطی مصوب این مجالس را از منظر تحلیل گفتمان انتقادی بررسی کرده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که چهار الگوی گفتمانی بر ادوار مختلف مجلس حاکم بوده است: گفتمان عدالت زیست‌محیطی، گفتمان حفاظت از محیط‌زیست، گفتمان مخاطره و گفتمان نوسازی. عیوضلو و همکاران (۱۳۹۶) گفتمان‌های آلودگی هوا در کلان‌شهر تهران را در چارچوب رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی مورد بررسی قرار داده‌اند. این پژوهشگران با تحلیل انتقادی گفتمان دولت ملی (دولت یازدهم) در برابر گفتمان دولت محلی (شهرداری تهران) در زمینه آلودگی هوا و تخریب محیط زیست تهران به این نتیجه رسیده‌اند که در گفتمان دولت محلی، حمل و نقل عمومی (آن هم بخش مترو و نه کل سیستم حمل و نقل عمومی) به‌عنوان دال مرکزی برجسته شده است در حالی که دولت ملی با توسل به گفتمان فن‌گرایی، دال مرکزی کیفیت و نظارت را برجسته کرده است. تحلیل این گفتمان‌ها نشان می‌دهد که دولت ملی و دولت محلی با برجسته کردن بخشی از واقعیت، به دنبال ایجاد هژمونی هستند تا به جامعه بقبولانند که بازنمایی آنها صحیح و مدیریت آنها موفق بوده است.

مسلمان‌زاده (۱۳۹۸) در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی و براساس رویکرد استیبی (۲۰۱۵)، متون منتخبی از گفتمان سازمان حفاظت محیط زیست ایران (شامل ۱۰ متن) و همچنین کمپین‌ها و فعالان حوزه محیط زیست (شامل ۱۰ متن) را تحلیل کرده است. نتایج کلی این پژوهش نشان می‌دهد که انسان‌محوری و مسئولیت‌گریزی در قبال محیط زیست محور اصلی اکثر گفتمان‌های بررسی شده را تشکیل می‌دهد و این گفتمان‌ها در شکل‌دهی به تفکر و فرهنگ صحیح زیست‌محیطی در میان مردم ناموفق بوده‌اند. رحیمی (۱۴۰۱) به منظور تحلیل شعارها و اظهارنظرهای سه تن از نامزدهای دوره سیزدهم انتخابات ریاست جمهوری ایران در سال ۱۴۰۰ شامل ابراهیم رئیسی، عبدالناصر همتی و محسن مهرعلیزاده، رویکرد تحلیل گفتمان زیست‌محیطی استیبی (۲۰۱۵) را به‌عنوان چارچوب تحلیل خود برگزیده است. پس از تحلیل سخنان سه نامزد ریاست جمهوری نامبرده براساس هشت سناریوی زیست‌محیطی استیبی، مشخص شده است که ۸۲ درصد از ایدئولوژی‌های

مطرح شده در سخنان این نامزدها و ۹۱ درصد از استعاره‌های استفاده‌شده از سوی آنها مخرب و خلاف اهداف زیست‌محیطی بوده است.

مقداری و یوسفی (۱۴۰۱) در قالب رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی، به تحلیل انتقادی متون تبلیغاتی منتشرشده در کانال‌های تلگرامی مدارس طبیعت پرداخته‌اند. داده‌های این پژوهش شامل ۴۵ متن گفتمان‌مدار (در مجموع، ۲۷۴ بند) است که طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ منتشر شده‌اند و در چارچوب دستور نقش‌گرایی نظام‌مند هلیدی و از منظر فرانش‌های تجربی، بینافردی، و متنی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. این تحلیل با هدف ارزیابی این موضوع صورت گرفته که مدارس طبیعت مروج چه دیدگاه نسبت به محیط زیست هستند و رابطه بیان انسان و طبیعت را چگونه تعریف می‌کنند. براساس نتایج این پژوهش، در ۶۱ درصد از بندها مخاطبان به سمت حفظ محیط زیست و استفاده صحیح از طبیعت تشویق شده‌اند و در ۵۵ درصد از آنها موضوع طبیعت‌دوستی ترویج شده است.

حسن‌پور و هدایتی‌زاده (۱۴۰۲) نحوه انعکاس محیط زیست را در دو اثر منتخب از علی‌اشرف درویشیان شامل «آبشوران» و «همراه آهنگ‌های بابام» در چارچوب زبان‌شناسی زیست‌محیطی بررسی کرده‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که ارتباط متقابل میان طبیعت و زندگی برای مردم فقیر و فرودست جامعه، درویشیان را به شدت تحت تأثیر قرار داده است و وی در این دو اثر به کمک مؤلفه‌هایی مانند نام‌گذاری و فراخوانی شخصیت‌های داستان، برجسته‌سازی و پنهان‌سازی، و همچنین قالب‌سازی سعی کرده است تا رابطه میان انسان و زیست‌بوم را براساس دیدگاه خاص خود به تصویر درآورد. بساطی و همکاران (۱۴۰۳) در چارچوب رویکرد تحلیل انتقادی گفتمان لاکلا و موف (E. Laclau & C. Mouffe) (1985) به بررسی موضوع ریزگردها در روزنامه *ایران* پرداخته‌اند. این پژوهشگران پس از تحلیل و بررسی چهارده مقاله منتشرشده در این روزنامه در نیمه اول سال ۱۴۰۱، به این نتیجه دست یافته‌اند که «خارجی بودن منشأ ریزگردها» در نقش دال مرکزی در گفتمان زیست‌محیطی روزنامه مذکور ظاهر شده است و در مفصل‌بندی این گفتمان نقش محوری ایفا می‌کند. سایر دال‌های مهمی که در این گفتمان شناسایی شده عبارتند از «همکاری با کشورهای همسایه»، «همکاری‌های بین‌المللی»، «فقدان راهکارهای داخلی و درون‌مرزی»، «تقویت نقش وزارت امور خارجه»، «تضعیف نقش سازمان محیط زیست» و «عدم همکاری کشورهای همسایه». علاوه بر این، دو دال «راه‌حل عملی» و «عدالت

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۱۱

زیست‌محیطی» به عنوان دال‌های تهی در این گفتمان شناسایی شده‌اند و «سلامت جسمانی و روانی مردم» به عنوان دال شناور معرفی شده است.

علاوه بر مطالعات مرور شده در بالا، مطالعات دیگری نیز دربارهٔ مسائل زیست‌محیطی و رابطهٔ انسان و محیط زیست در ایران انجام شده است که از بین آنها می‌توان به شاه‌ناصری (۱۳۸۸)، صالحی و همکاران (۱۳۹۳)، راکعی و نعیمی حشکوائی (۱۳۹۵) و خیرآبادی (۱۳۹۷) اشاره کرد.

۳. چارچوب نظری

پژوهش حاضر در چارچوب کلی زبان‌شناسی زیست‌محیطی قرار می‌گیرد. چن (۲۰۱۶) اصطلاح «زبان‌شناسی زیست‌محیطی» را اصطلاحی پوششی می‌داند که نخستین بار در رابطه با مفهوم «زبان و محیط زیست» توسط هاگن (1972) (E. Haugen) مطرح شده و طی پنجاه سال گذشته شاهد رشد و گسترش چشمگیری بوده است. فیل (2) (2018) (A. Fill) اصطلاح «زبان‌شناسی زیست‌محیطی» را بهترین واژه برای پوشش تمامی رویکردها به موضوع زبان و زیست‌بوم می‌داند. از لحاظ تعریف این اصطلاح، دیدگاه‌های متفاوتی در بین پژوهشگران این حوزه وجود دارد و ما در پژوهش حاضر به تبعیت از لواسور (2015) (T. LeVasseur)، زبان‌شناسی زیست‌محیطی را شاخه‌ای از مطالعهٔ زبان در نظر می‌گیریم که به مطالعهٔ ویژگی‌های زبان در ارتباط با مسائل بوم‌شناختی و زیست‌محیطی می‌پردازد. بخشی مهمی از مطالعات صورت گرفته در این حوزه بر مطالعهٔ گفتمان‌های مربوط به محیط زیست متمرکز شده است. استیبی (۲۰۲۱: ۲۰) گفتمان‌ها را شیوه‌های استانداردی می‌داند که گروه‌های خاص طبق آن شیوه‌ها از زبان، تصاویر و سایر اشکال بازنمایی در جهت اهداف و منافع خود استفاده می‌کنند. به باور فرکلوف (N. Fairclough) (2003: 124)، گفتمان‌ها نه تنها جهان را آن گونه که هست (یا آن گونه که به نظر می‌رسد) بازنمایی می‌کنند، بلکه تصورات و تخیلات را نیز شامل می‌شوند و جهان‌های ممکن را بازنمایی می‌کنند که متفاوت از جهان واقعی‌اند و جهان را از جهات خاصی دچار تغییر و تحول می‌کنند.

چارچوب نظری این پژوهش مدلی است که استیبی (۲۰۲۱) ذیل زبان‌شناسی زیست‌محیطی ارائه کرده است. زبان‌شناسی زیست‌محیطی شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که به بررسی نقش زبان در تعاملات حیاتی میان انسان، سایر گونه‌های جانوری و محیط

زیست فیزیکی می‌پردازد (استیبی، ۲۰۲۱: ۲۳۳). استیبی مدل تحلیل گفتمانی خود را بر مبنای ۹ مؤلفه بنا کرده است که هریک از آنها را یک «داستان» (story) می‌نامد. منظور استیبی از «داستان»، ساختاری شناختی در ذهن انسان است (الگوی ذهنی) که چگونگی درک او از جهان اطراف را تعیین می‌کند. بنابراین، این داستان‌ها تعیین‌کننده نحوه تفکر، سخن گفتن و عمل و کردار انسان هستند. هر کسی داستان‌های خاصی در ذهنش دارد اما برخی داستان‌ها در ذهن تعداد زیادی از افراد جامعه یا گروه‌های خاص مشترک هستند، مانند داستان پیشرفت یا عدالت. این داستان‌های مشترک معادل همان مفهومی است که ون‌دایک (T. van Dijk) (2009: 19) آن را شناخت اجتماعی (Social cognition) می‌نامد. بنا به تعریف استیبی (۲۰۲۱: ۲۲۸)، شناخت اجتماعی عبارت است از ارزش‌ها، باورها یا داستان‌های مشترکی که در ذهن افراد مختلف یک جامعه مستقر شده‌اند.

استیبی داستان‌هایی که ما با آنها زندگی می‌کنیم را شامل ۹ صورت و شکل مختلف دانسته است: ایدئولوژی (ideology)، قالب‌بندی (framing)، استعاره (metaphor)، ارزیابی (evaluation)، هویت (identity)، موج‌سازی (conviction)، محوسازی (erasure)، برجسته‌سازی (salience)، روایت (narrative). در ادامه شرح مختصری از هریک از این مؤلفه‌ها ارائه می‌دهیم.

مفهوم «ایدئولوژی» از جمله مفاهیم پرکاربرد در تحلیل انتقادی گفتمان است و پژوهشگران این حوزه تعاریف مختلفی برای آن ارائه کرده‌اند. از نظر استیبی، ایدئولوژی‌ها ساختارهایی شناختی هستند، یعنی در ذهن اعضای گروه مستقر شده‌اند. «ایدئولوژی‌ها نظام‌هایی از باورها هستند در مورد اینکه جهان چگونه بوده، چگونه است، چگونه خواهد بود یا چگونه باید باشد؛ و در میان اعضای گروه‌های خاص در جامعه به اشتراک گذاشته شده‌اند» (۲۰۲۱: ۲۱). از نظر ون‌دایک (۱۹۹۸: ۸)، ایدئولوژی‌ها به افراد، به‌عنوان اعضای گروه، امکان می‌دهند که مجموعه‌ی کثیری از باورهای اجتماعی را در مورد آنچه از نظر آنها واقعیت دارد، و آنچه خوب یا بد، درست یا غلط است سازماندهی کنند و براساس آن عمل و اقدام نمایند.

قالب (frame) به «بسته‌ای از دانش در مورد حوزه خاصی از زندگی» اشاره دارد که گاهی اوقات آن را معادل طرحواره یا الگوی شناختی آرمانی شده (Idealized Cognitive Model (ICM)) در نظر می‌گیرند. قالب‌بندی دلالت بر داستانی دارد که در آن از یک قالب خاص برای ساختاربندی و مفهوم‌سازی حوزه دیگری از زندگی استفاده می‌شود (استیبی،

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۱۳

۲۰۲۱: ۵۳). اصطلاح «قالب» در اینجا می‌تواند به معنای «بسته‌ای از دانش، باورها و الگوهای عمل» باشد (فیلمور و بیکر، ۲۰۱۰: ۳۱۴) (C. Fillmore & C. Baker). قالب‌ها می‌توانند مثبت یا منفی، مفید یا مخرب باشند. برای مثال، در گفتمان محیط زیست اگر جنگل را «طلای سبز» در نظر بگیریم و آن را در قالب یک دارایی ارزشمند مفهوم‌سازی کنیم، اهمیت محافظت و صیانت از جنگل را مورد تأکید قرار داده‌ایم و از این لحاظ یک قالب‌بندی مثبت و مفید به حساب می‌آید.

استعاره که یکی از مفاهیم مهم و اساسی در زبان‌شناسی و به‌ویژه در زبان‌شناسی شناختی است، در رویکرد تحلیل گفتمان استیبی نیز نقش مهمی دارد و به‌عنوان یک داستان این گونه تعریف می‌شود: داستانی که یک چیز را براساس چیزی دیگر مفهوم‌سازی می‌کند (استیبی، ۲۰۲۱: ۷۱). در استعاره‌ها از یک قالب متعلق به یک حوزه عینی و ملموس خاص از زندگی استفاده می‌شود تا حوزه دیگری از زندگی را ساختاربندی و مفهوم‌سازی کند (همان: ۷۲). استیبی استعاره را نوعی قالب‌بندی می‌داند زیرا در آن برای بیان و توصیف یک موضوع (حوزه مقصد)، از موضوع دیگر (حوزه مبدأ) استفاده می‌کنیم که نقش قالب را در مفهوم‌سازی موردنظر ایفا می‌کند.

برجسته‌سازی اشاره به داستانی در ذهن افراد دارد مبنی بر اینکه کدام حوزه یا جنبه از زندگی مهم است و باید به آن توجه کرد. محوسازی نقطه مقابل برجسته‌سازی است. استیبی (۲۰۲۱: ۱۴۱) محوسازی را یکی از ویژگی‌های ذاتی گفتمان‌ها دانسته و آن را به این صورت تعریف کرده است: داستانی در ذهن افراد مبنی بر اینکه حوزه یا جنبه‌ای از زندگی بی‌اهمیت است و ارزش ندارد به آن توجه کنیم. در متون و گفتمان‌ها، محوسازی به صورت‌های مختلفی ممکن است صورت گیرد، مانند ذکر نکردن یک موضوع، به حاشیه راندن آن، بی‌اهمیت جلوه دادن آن و غیره.

موجه‌سازی (یا توجیه) اشاره به داستانی در ذهن افراد دارد مبنی بر اینکه آیا یک توصیف خاص توصیفی درست است، یا نامعلوم یا اشتباه. موجه‌سازی خود را در زبان به‌صورت «الگوهای واقع‌نمایی» نشان می‌دهد، یعنی کلمات و عباراتی که دلالت بر درست بودن، اشتباه بودن یا عدم قطعیت و نامشخص بودن یک توصیف دارند. برای مثال، جمله «کاملاً درست است که تغییرات اقلیمی نتیجه فعالیت‌های انسان است» حاوی موجه‌سازی است (استیبی، ۲۰۲۱: ۱۲۱).

ارزیابی به داستانی در ذهن افراد اشاره دارد که نشان می‌دهد آیا موضوع یا حوزه خاصی از زندگی خوب است یا بد. این داستان در قالب «الگوهای ارزیابانه» (Appraisal patterns) خود را نشان می‌دهد، یعنی واژه‌ها و عبارات و جملاتی که بیانگر خوب یا بد بودن، درست یا غلط بودن، مطلوب یا نامطلوب بودن، مثبت یا منفی بودن و مانند این‌ها هستند (استیبی، ۲۰۲۱: ۷۹).

هویت داستانی در ذهن افراد است که نشان می‌دهد یک شخص خاص از لحاظ صورت و ظاهر، شخصیت، رفتار و ارزش‌ها چگونه است. «هویت خود» اشاره به داستانی دارد که افراد در مورد کیستی و هویت خود به خودشان و دیگران می‌گویند. هویت‌ها انگاره‌هایی هستند که در ذهن افراد پنهان شده‌اند اما خود را به شیوه‌های مختلفی از قبیل طرز لباس پوشیدن، نوشتن، صحبت کردن و رفتار کردن بروز می‌دهند. برخی هویت‌ها دست به انجام اقدامات مخرب برای محیط زیست می‌زنند و در نقطه مقابل، بعضی از آنها اعمال و رفتاری در جهت حفاظت از محیط زیست دارند (استیبی، ۲۰۲۱: ۱۰۰).

روایت‌ها به داستان‌هایی در ذهن افراد گفته می‌شود که توالی مجموعه‌ای از رویدادها و اتفاقات مرتبط با هم را نشان می‌دهند. این رویدادها با یکدیگر ارتباط منطقی دارند و از لحاظ زمانی به یکدیگر مرتبط هستند (استیبی، ۲۰۲۱: ۱۸۲).

۴. تحلیل گفتمان مخالفان و موافقان پتروشیمی میانکاله

داده‌هایی که در این پژوهش بررسی می‌شوند مقالات و مطالبی در مورد موضوع جنجال‌برانگیز پتروشیمی میانکاله هستند که در یک دوره زمانی سه‌ماهه در روزنامه/یران منتشر شده‌اند. اگرچه گفتمان غالب در این نوشته‌ها گفتمان مخالفان احداث پتروشیمی میانکاله است، اما در لابلای آن اشاراتی به گفتمان موافقان احداث این پتروشیمی نیز وجود دارد. بنابراین، در این بخش از مقاله، گفتمان مخالفان و موافقان این طرح را براساس مؤلفه‌های نه‌گانه در رویکرد استیبی (۲۰۱۵، ۲۰۲۱) تحلیل می‌کنیم. اما پیش از آن مروری مختصر بر طرح پتروشیمی میانکاله، پیشینه و وضعیت فعلی آن ضروری به نظر می‌رسد.

طرح پتروشیمی میانکاله در منطقه حسین‌آباد شهرستان بهشهر و با فاصله حدود ۵ کیلومتری از تالاب میانکاله واقع شده است. کلنگ این طرح با هدف توسعه صنایع پتروشیمی و ایجاد اشتغال، در سال ۱۴۰۰ با حضور رئیس‌جمهور وقت زده شد اما عملیات احداث آن چند ماه بعد با حکم دادستانی متوقف گردید. سازمان حفاظت محیط

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۱۵

زیست این طرح را فاقد مجوز و غیرقانونی اعلام کرد و فعالان محیط زیست آن را به دلیل تولید پساب‌های صنعتی، تهدیدی برای محیط زیست و پناهگاه حیات وحش میانکاله دانستند. اختلاف نظر و نزاع بر سر این طرح به مدت چند سال بین دولت، سازمان حفاظت محیط زیست، نمایندگان مجلس و فعالان محیط زیست ادامه پیدا کرد تا اینکه سرانجام در اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ و با دستور رئیس‌جمهور، اجرای این پروژه متوقف شد (وبگاه تابناک^۳).

۱.۴ ایدئولوژی

ایدئولوژی مجموعه‌ای از باورها و اعتقادات است که «روابط و مناسبات قدرت خاصی را در سطح جامعه توجیه می‌کنند، مشروعیت می‌بخشند، حفظ کرده و بازتولید می‌کنند» (آگوستینوس و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۷۲). این نحوه عملکرد ایدئولوژی‌ها ریشه در محتوای معرفت‌شناختی و اخلاقی آنها دارد، یعنی باور جمعی به اینکه چه چیزی خوب با درست است و چه چیزی بد یا غلط است (ون‌دایک، ۱۹۹۸). با توجه به این تعاریف، تنها باور ایدئولوژیکی که در گفتمان مخالفان طرح پتروشیمی میانکاله به چشم می‌خورد باور به ملاحظات زیست‌محیطی است. در این گفتمان به کرات و به شیوه‌های مختلف این باور را می‌توان مشاهده کرد که در اجرای هر طرح صنعتی و اقتصادی، باید موضوع محیط زیست را در اولویت قرار داد و اثرات و عواقب زیست‌محیطی طرح را با نگاهی دقیق و کارشناسانه بررسی کرد. رد پای این باور ایدئولوژیکی را در پاره‌گفتارهای زیر مشاهده می‌کنیم:

- در اصل ۵۰ قانون اساسی آمده است: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود. از این‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.» آیا نمایندگان موافق با طرح نمی‌دانند که طبق قوانین مصوب جمهوری اسلامی هیچ پروژه‌ای بدون ارزیابی زیست‌محیطی، حق شروع به فعالیت ندارد؟

در اینجا برای بیان و تأکید بر ایدئولوژی حفاظت از محیط زیست، به قانون اساسی کشور (مشخصاً اصل پنجاهم این قانون) استناد شده است تا نشان دهد که حفاظت از محیط زیست نه تنها یک باور و نگرش عمومی و رایج است بلکه دارای

مبنا و الزام قانونی نیز هست. در این پاره‌گفتار، نمایندگان موافق طرح که خود عضو نهاد قانون‌گذاری کشور (یعنی مجلس شورای اسلامی) هستند و یکی از وظایف مهم آنها قانون‌گذاری و رعایت قانون است، به دلیل بی‌توجهی به این اصل قانونی (یعنی حفاظت از محیط زیست) مورد انتقاد و شماتت قرار گرفته‌اند.

- متأسفانه رقابت فعالان استانی - و بخصوص نمایندگان مجلس - به دلایلی که هنوز ما نمی‌دانیم، باعث شده است بدون توجه به ملاحظه‌های زیست محیطی، هر صنعت آلاینده‌ای در هر استانی که اراده شود، شروع به فعالیت کند.

- در زمان ساخت بندر امیرآباد هزاران مهاجر از استان‌های دیگر برای کارگری در بندر امیرآباد به مازندران و گلستان آمدند. چیزی که رئیس پردیسان از آنها به پناهندگی اقلیمی و محیط‌زیستی یاد می‌کند و دقیقاً به‌خاطر بی‌توجهی به محیط‌زیست در توسعه کشور اتفاق افتاد.

در این پاره‌گفتارها نیز شاهد تأکید بر رعایت ملاحظات زیست‌محیطی در راه‌اندازی طرح‌های صنعتی و برخی از پیامدهای بی‌توجهی به این موضوع مورد اشاره قرار گرفته است.

۲.۴ قالب‌بندی

منظور از قالب‌بندی این است که ما برای بیان یک موضوع موردنظر، آن را در قالب و چارچوب یک مفهوم خاص درمی‌آوریم و بدین ترتیب آن را به‌صورت یک بسته مفهومی خاص مفهوم‌سازی می‌کنیم. در گفتمان مخالفان پتروشیمی میانکاله دو قالب‌بندی عمده به چشم می‌خورد و این طرح پتروشیمی به‌مثابه «عامل تعارض اجتماعی در منطقه» و «تهدیدی برای زندگی کشاورزان و دامداران منطقه» قالب‌بندی و مفهوم‌سازی شده است.

الف) قالب‌بندی موضوع پتروشیمی میانکاله به‌مثابه عامل تعارض اجتماعی در منطقه:

- صنعتی که قرار است در نهایت ۳۶۰ نفر از متخصصین شهرهای مختلف تهران، سمنان، ساری، کاشهر و بهشهر را صاحب شغل کند. ایجاد این تعداد شغل به قیمت قربانی و بیکار شدن ۷۰ خانوار دامدار و روستایی منطقه صورت می‌گیرد. آن چیزی که متخصصان و کارشناسان از آن به تعارض اجتماعی یاد می‌کنند. تعارضی که

همین اینک هم با آتش زدن عمدی مراتع میانکاله شروع شده است. دامداران این منطقه به این وضعیت معترض هستند.

همان‌طور که در پاره‌گفتار بالا می‌بینیم، احداث این طرح با اینکه می‌تواند برای برخی از ساکنان بومی و غیربومی اشتغال ایجاد کند اما در عین حال موجب بیکاری گروهی از ساکنان بومی منطقه و به‌ویژه دامداران و کشاورزان خواهد شد و بدین ترتیب تعارض اجتماعی به دنبال خواهد داشت. این تعارض اجتماعی که با بیکاری بومیان منطقه، حاشیه‌نشینی، مهاجرت، روی آوردن به شغل‌های کاذب و سایر معضلات اجتماعی همراه خواهد بود موجب تنش میان جامعه میزبان (ساکنان بومی منطقه) و جامعه مهمان (کارگران و متخصصان مهاجر از سایر شهرها) خواهد شد.

ب) قالب‌بندی به عنوان تهدیدی برای زندگی کشاورزان و دامداران منطقه:

- شهروندان شرق مازندران و تالاب‌نشینان میانکاله حالا می‌دانند عدد ۷۵ هزار شغلی که نماینده شهر و برخی از سیاسیون آن را بهانه ساخت پتروشیمی میانکاله کرده‌اند در نهایت جامعه کارگر مهاجر را به سمت شهرهای آنها سرازیر خواهند کرد. آنها به روزنامه ایران می‌گویند: «ما کشاورز و دامداریم. کارگری نمی‌کنیم. در بدترین شرایط در حیاط خانه خودمان کشت و کار می‌کنیم.» آنها تجربه بندر امیرآباد را در ذهنشان دارند. به خاطر دارند وقتی بندر در طول چند سال تکمیل شد، جمعیت کارگر مهاجر، بیکار و ساکن به‌شهر و شهرهای دیگر شمال شدند. بیکاری آنها را به سمت شغل کاذب برد. شغل‌هایی که باعث تعارض میان جامعه میزبان و مهاجر شد. آنها نمی‌خواهند با ساخت پتروشیمی میانکاله تنها اراضی مرتعی باقی مانده در شهرشان را از دست بدهند و یکبار دیگر شاهد مهاجرت بی‌رویه به شهرشان باشند.

با توجه به این پاره‌گفتار، کشاورزان و دامداران که بخش عمده ساکنان بومی منطقه را تشکیل می‌دهند به دلیل ترس از تکرار تجربه‌های نامطلوب قبلی و از دست دادن شغل و ثبات و امنیت خود هستند و به همین دلیل با احداث پتروشیمی مخالف‌اند، با وجود اینکه این طرح ممکن است بتواند برای اهالی بومی منطقه کم یا بیش اشتغال‌زایی به همراه داشته باشد.

۳.۴ استعاره

از نظر استیبی (۲۰۲۱) استعاره ابزاری برای قالب‌بندی مفاهیم است. یعنی روشی برای مفهوم‌سازی پدیده‌ها در قالبی خاص که در راستای اهداف گفتمانی خاصی است. در گفتمان مخالفان و موافقان طرح پتروشیمی میانکاله موارد انگشت‌شماری از استعاره‌ها را می‌توان مشاهده کرد که در ادامه به شرح آنها می‌پردازیم.

الف) هیولای صنعتی

- گمانه‌زنی درباره توزیع رانت و فساد بانکی ابردهکاران پشت این هیولای صنعتی، آوارگی دامداران منطقه، توهین، افترا و تهمت‌ها به جامعه مدنی از سوی مثلث استاندار مازندران - نماینده بهشهر - برخی سیاسیون و بسیاری موارد دیگر زیاد گفته و نوشته می‌شود.

در این پاره‌گفتار شاهد استفاده از استعاره «هیولای صنعتی» برای اشاره به طرح پتروشیمی میانکاله هستیم. حوزه مبدایی که در این استعاره به کار رفته است، یعنی هیولا، دلالت بر موجودی ترسناک و تخریب‌گر دارد که دارای قدرتی عظیم است و می‌تواند ویرانگر و نابودگر باشد. مخالفان طرح میانکاله به کمک این استعاره سعی بر آن داشته‌اند تا خطرات و عواقب مخرب این طرح را برجسته کرده و مورد تأکید قرار دهند.

ب) سرزمین سوخته

- نگرانم که با ادامه این سیاست‌ها، سرزمین سوخته‌ای از خود به جای بگذاریم و صناعی بسازیم که در بهترین حالت، باعث می‌شود که ما نیاز کشورهای توسعه‌یافته را به قیمت جان مردمان سرزمین خود معامله کنیم.

استعاره «سرزمین سوخته» استعاره دیگری است که در گفتمان مخالفان طرح به چشم می‌خورد. در این استعاره صفت «سوخته» دارای معنای استعاری است و دلالت نه بر سوخته شدن در اثر آتش‌سوزی، بلکه دلالت بر تخریب شدن و نابود شدن دارد. مخالفان طرح به کمک این استعاره، طرح پتروشیمی میانکاله را موجب سوختن (به معنای تخریب و نابود شدن) منطقه می‌دانند و بدین ترتیب، عواقب و پیامدهای ویرانگر این طرح را برجسته می‌سازند.

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۱۹

دو استعاره ذکر شده، یکی «هیولای صنعتی» و دیگری «سرزمین سوخته»، از سوی مخالفان طرح بیان شده است و به آنها امکان داده است تا پتروشیمی میانکاله را به‌عنوان یک صنعت مخرب و خطرناک قالب‌بندی و مفهوم‌سازی کنند. اما در نقطه مقابل، موافقان این طرح نیز از دو استعاره «صنعت سبز» و «بازی محیط زیست» در جهت اهداف گفتمانی خود استفاده کرده‌اند که در ادامه آنها را بررسی می‌کنیم.

ج) صنعت سبز

- اما مهم‌ترین سؤالی که ذهن نگران افکار عمومی را به خود مشغول داشته این است که چه اطلاعاتی به برخی مقامات استانی می‌دهند که برخی صنایع پتروشیمی را صنعت سبز می‌خوانند.

یکی از استعاره‌هایی که در گفتمان حامیان پتروشیمی میانکاله به چشم می‌خورد استعاره «صنعت سبز» است. در این استعاره که جزء استعاره‌های مبتنی بر رنگ‌هاست، «سبز بودن» دلالت بر سلامت و حفظ محیط زیست دارد. حامیان طرح با استفاده از این استعاره سعی می‌کنند که پتروشیمی میانکاله را دوستدار محیط زیست معرفی کنند و برخلاف نظر مخالفان که طرح را دارای اثرات زیست‌محیطی مخرب می‌دانند، این طرح را فاقد چنین اثرات مخربی توصیف نمایند.

د) بازی محیط زیست

استعاره دیگری که حامیان پتروشیمی میانکاله به کار می‌برند استعاره «بازی محیط زیست» است. در این استعاره مطالعات و بررسی‌های کارشناسی بر روی عواقب و اثرات زیست‌محیطی پتروشیمی میانکاله به مثابه یک «بازی» مفهوم‌سازی می‌شود. حامیان طرح با استفاده از این استعاره در تلاش هستند تا نظر کارشناسان محیط زیست و مواضع مخالفان با تکیه بر دلایل زیست‌محیطی را بی‌اعتبار جلوه دهند و آن را صرفاً یک بازی معرفی کنند.

- با استناد به کدام قانون، اصرار سازمان حفاظت از محیط‌زیست برای رعایت قانون و انجام مطالعات زیست‌محیطی را «بازی محیط‌زیست» می‌خوانند؟ مگر سازمان محیط‌زیست کشور براساس قانون مصوب مجلس شورای اسلامی، دستگاه ناظر بر فعالیت‌های سایر دستگاه‌ها نیست چرا انجام وظیفه پردیسان به بازی محیط‌زیست تعبیر می‌شود؟

۴.۴ هویت‌ها

در گفتمان مخالفان پتروشیمی میانکاله چندین هویت برجسته را می‌بینیم که اکثر آنها جزء افراد پشت پرده و تأثیرگذار در اجرای این طرح به شمار می‌روند. مهمترین هویت عبارت است از «پیمانکار» پتروشیمی میانکاله که در چند مورد از او به‌عنوان ابردهکار اقتصادی یاد شده و دارای زدوبند سیاسی با برخی از نمایندگان مجلس معرفی شده است.

- استاندار مازندران به‌عنوان یکی از اعضای دولت چرا به جای پیاده کردن خواست قانونی رئیس‌جمهور و معاون او یعنی رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور، طرف یک ابردهکار اقتصادی را گرفته است؟

- با وجود این، نمایندگان مازندران همچنان به‌دنبال هموار کردن مسیر پیمانکاری هستند که نام او در لیست ابردهکاران اقتصادی اعلام شده از سوی بانک مرکزی به چشم می‌خورد.

- برخی مقامات استانی در حالی پشت مالک پتروشیمی میانکاله ایستادند که او یکی از ابردهکاران اعلام شده است و ۷ سال محکومیت قضایی به‌دلیل تخلفات بانکی و اقتصادی دارد.

همان‌طور که در نمونه‌های ذکر شده در بالا مشاهده می‌کنیم، علاوه بر پیمانکار طرح که به کرات به‌عنوان یک ابردهکار بانکی و حتی دارای محکومیت قضایی معرفی شده است، هویت‌هایی دیگری نیز وجود دارند که از این پیمانکار حمایت و جانبداری می‌کنند؛ یکی استاندار مازندران و دیگری نمایندگان مازندران در مجلس شورای اسلامی.

دیگر هویت برجسته‌شده در این گفتمان نماینده به‌شهر است که نام او به‌صراحت در متن ذکر شده است. این نماینده با اعمال فشار سیاسی و لابی‌گری با برخی از نمایندگان مجلس به دنبال راه‌اندازی پتروشیمی میانکاله بوده است. برای مثال:

- نماینده به‌شهر امروز در حالی با فشار سیاسی قصد دارد محیط زیست میانکاله را قربانی یک طرح بی‌سرانجام کند که بارها نسبت به کمبود گاز در استان اعتراض داشته است اما نمی‌گوید چرا با وجود نبود مواد اولیه در استان به قیمت تخریب محیط زیست مجوز سیاسی را امضا می‌کند و در هر جمع مخالف ساخت پتروشیمی میانکاله بدون دعوت حاضر می‌شود تا بتواند طرح غیرقانونی را به سرانجام دلخواه برساند.

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۲۱

- این روزها از پیامدهای تغییر کاربری ۹۰ هکتار از مراتع دارای طرح مصوب مرتعداری برای ساخت مجتمع پتروشیمی امیرآباد (میانکاله)، تخلیه سالانه دست‌کم ۳۰۰ هزار تن نمک تأسیسات آب‌شیرین‌کن مجتمع پتروشیمی به کاسپین، گمانه‌زنی درباره توزیع رانت و فساد بانکی ابربد‌هکاران پشت این هیولای صنعتی، آوارگی دامداران منطقه، توهین، افترا و تهمت‌ها به جامعه مدنی از سوی مثلث استاندار مازندران - نماینده بهشهر - برخی سیاسیون و بسیاری موارد دیگر زیاد گفته و نوشته می‌شود.

- استاندار مازندران روز جمعه به سکوت خود درباره پروژه غیرقانونی پتروشیمی پایان داد و با وارد کردن اتهام دریافت پول از سوی فعالان محیط‌زیست و افراد حامی ذخیره گاه زیست‌کره میانکاله، پشت مالک پتروشیمی ایستاد.

در دو پاره‌گفتار بالا علاوه بر پیمانکار طرح و نماینده بهشهر، برخی از نمایندگان مجلس (به‌ویژه نمایندگان مازندران)، استاندار مازندران و همچنین برخی مقامات استانی از جمله هویت‌هایی هستند که از نظر مخالفان طرح، با اعمال انواع فشارهای سیاسی به دنبال اجرای این طرح پتروشیمی هستند.

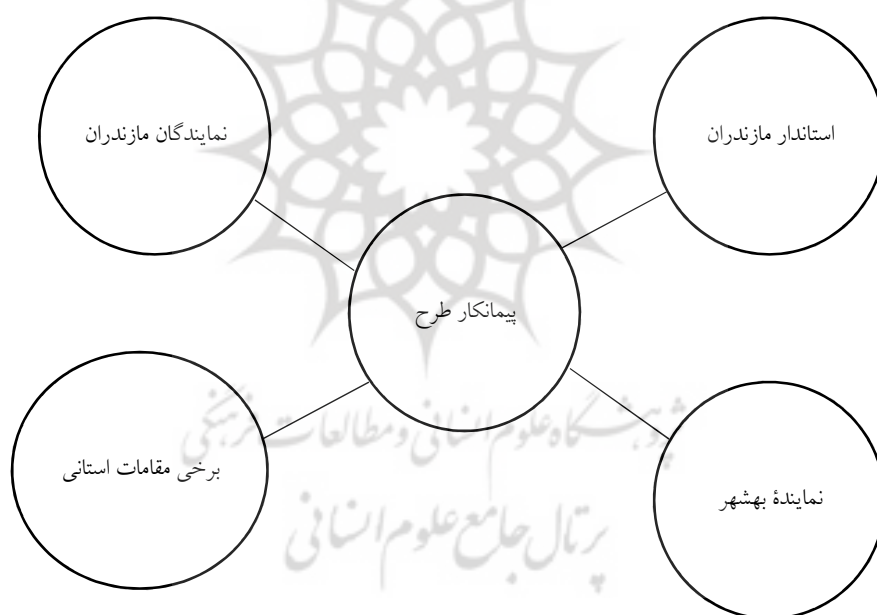
در سمت مقابل، هویت‌هایی مانند مردم بومی، افراد دانشگاهی، فعالان و کارشناسان محیط زیست، رئیس جمهور، رئیس سازمان حفاظت محیط زیست و دستگاه قضایی قرار دارند که با اجرای طرح مخالفت کرده‌اند. اشاراتی به این افراد و هویت‌ها را در پاره‌گفتارهای زیر می‌توان مشاهده کرد:

- در کنار اعتراضات مردم بومی، صدها دانشگاهی در نامه‌ای به رهبر معظم انقلاب می‌خواهند که این سریال به پایان برسد.

- فعالان و کارشناسان محیط زیست با توجه به ادله‌های کارشناسی، اقتصادی و اجتماعی صدور مجوز زیست‌محیطی را برای پتروشیمی میانکاله غیرممکن می‌دانند و خواستار خروج تجهیزات پیمانکار از اراضی ملی - مرتعی و بازگرداندن اراضی ملی به سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور شدند.

- ساخت پتروشیمی در مازندران خوشبختانه با درایت و دستور رئیس محترم جمهور، رئیس سازمان حفاظت محیط زیست و دستگاه قضایی متوقف شده است.

بنابراین هویت‌های برجسته‌شده در متن را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد؛ یکی حامیان راه‌اندازی پتروشیمی میانکاله که عمدتاً از طریق اعمال فشارهای سیاسی و لابی‌گری با نهادهای ذیربط به دنبال اخذ مجوز و توجیه قانونی و مفید بودن این پتروشیمی هستند؛ دیگری مخالفان راه‌اندازی پتروشیمی که از طریق اطلاع‌رسانی در مورد عواقب زیست‌محیطی و اجتماعی ناگوار این طرح، نامه‌نگاری و تقاضای بررسی‌های دقیق کارشناسی می‌کوشند که مانع از اجرای این طرح شوند. در نمودارهای زیر، هویت‌های برجسته‌شده در گفت‌وگو میان مخالفان و موافقان پتروشیمی میانکاله به تصویر کشیده شده‌اند. در بین هویت‌های موافق احداث این پتروشیمی، پیمانکار (یا مالک) طرح در مرکز قرار گرفته است و سایر هویت‌ها حول او به‌عنوان شخصیت محوری و اصلی در راه‌اندازی این طرح واقع شده‌اند. این نحوه ترسیم نمودار نشان می‌دهد که سایر هویت‌های حامی طرح در واقع وابسته به هویت پیمانکار هستند و نقش آنها حمایت و پشتیبانی از اوست.

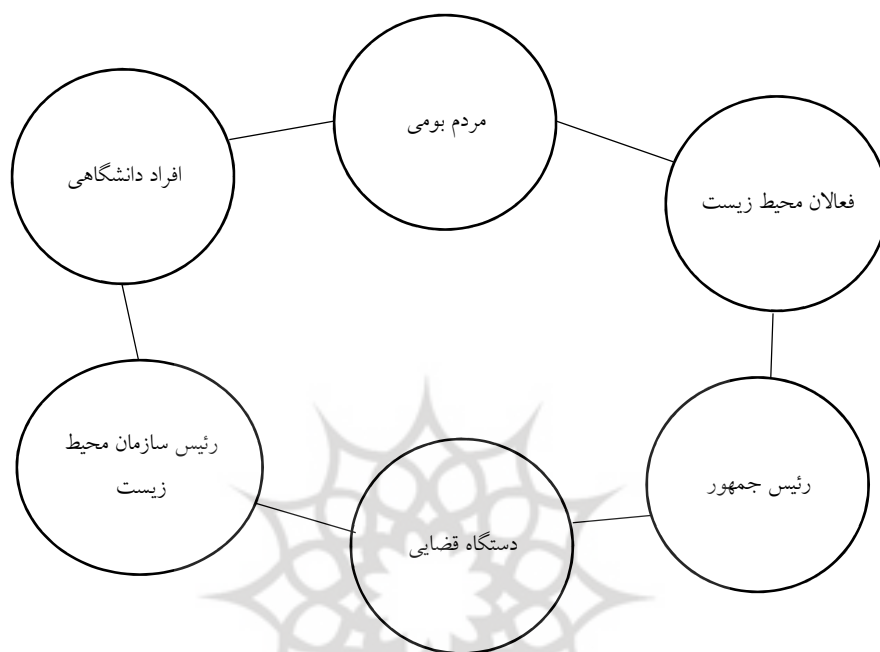

شکل ۱. هویت‌های موافق احداث پتروشیمی میانکاله

برخلاف هویت‌های موافق احداث طرح که حول محور پیمانکار (مالک) پتروشیمی تعریف و سازمان‌دهی شده‌اند، در بین هویت‌های مخالف این طرح هیچ نوع رابطه مرکزیت

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۳۳

و حاشیه‌ای وجود ندارد و نقش و اهمیت تمامی هویت‌ها در یک سطح بیان شده است که آن را در نمودار زیر می‌بینیم.

شکل ۲. هویت‌های مخالف احداث پتروشیمی میانکاله

۵.۴ برجسته‌سازی

برجسته‌سازی بدین معناست که در گفتمان موردنظر کدام مسائل و موضوعات بیشتر مورد تأکید قرار می‌گیرند و مهم‌تر تلقی می‌شوند. این مفهوم از جمله مفاهیم کلیدی در رویکردهای تحلیل انتقادی گفتمان است که در رویکرد زیست‌محیطی استیبی نیز نقش کلیدی دارد. با توجه به داده‌های پژوهش می‌توان گفت که مخالفان طرح پتروشیمی میانکاله به‌طور کلی سعی کرده‌اند که پیامدها و اثرات زیست‌محیطی و اجتماعی پتروشیمی میانکاله را برای منطقه و استان برجسته کنند و بدین طریق راه‌اندازی این مجتمع را امری نادرست، غیرقانونی، مخرب محیط زیست و ضد منافع ساکنان بومی منطقه نشان دهند. از جمله موضوعاتی که در گفتمان مخالفان پتروشیمی میانکاله به صورتی برجسته بازنمایی شده است عبارتند از:

الف) آلودگی آب و خاک منطقه

همان‌طور که در نمونه‌های زیر می‌بینیم، مخالفان طرح تأکید ویژه و مکرر بر اثرات مخرب زیست‌محیطی پتروشیمی میانکاله دارند و آن را موجب آلودگی خاک و آب منطقه می‌دانند. این آلودگی خاک و آب به نوبه خود می‌تواند موجب شیوع بیماری‌های مختلف و مهم‌تر از همه سرطان در بین ساکنان بومی گردد.

- صنعتی که آلودگی آبی و خاکی را هم در پی دارد. این آلودگی‌ها همین الان نیز به افزایش میزان ابتلا به انواع سرطان از جمله سرطان مری و معده در استان‌های شمالی منجر شده است. آلودگی‌هایی که همراه با محصولات باغی و زراعی روی سفره شمالی‌ها می‌آید و آنها را روانه بیمارستان می‌کند.

- آیا نمی‌دانند بین تالاب میانکاله و خلیج گرگان ارتباط اکولوژیکی وجود دارد و ورود آلودگی‌های پتروشیمی میانکاله به تالاب میانکاله در نهایت خلیج گرگان را آلوده‌تر و در وضعیت بدتری قرار می‌دهد؟

- طرحی که قرار است ۷۰۰ خانوار دامدار را بیکار کند، بخشی از هیرکانی را از بین ببرد، آلودگی را به جان آب و خاک منطقه بیندازد تا اگر به سرانجام رسید و سرنوشت پتروشیمی گلستان را پیدا نکرد ۱۵۶۰ نفر را در چند شهر کشور صاحب شغل کند.

ب) بیکاری دامداران و کشاورزان منطقه و از بین رفتن مشاغل پایدار

برخلاف موافقان طرح که احداث پتروشیمی را تأمین‌کننده صدها فرصت شغلی برای مردم منطقه می‌دانند و مرتباً بحث اشتغال‌زایی را برجسته کرده و مورد تأکید قرار می‌دهند، مخالفان طرح با رد این ادعا، احداث این پتروشیمی را موجب بیکاری و حاشیه‌نشینی دامداران منطقه می‌دانند.

- گزارش‌های سرمایه‌گذار نشان می‌دهد تخریب اراضی ملی مرتعی نه تنها به ایجاد شغل برای بهشهری‌ها و ساکنان شرق مازندران منجر نمی‌شود که ۷۰ خانوار دامدار را بیکار و به حاشیه‌نشینی مجبور خواهد کرد.

- مشکلات پیچیده اجتماعی نیز مانند ورود پرشمار شاغلان غیربومی، آسیب جدی به فرهنگ بومی، از دست رفتن کشاورزی و دامداری و دیگر مشاغل پایدار آبا و اجدادی از عواقب دیگر این نوع صنایع است.

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۲۵

موافقان طرح، از طرف دیگر، بیشترین تأکید خود را بر اشتغال‌زایی معطوف کرده‌اند و با این ادعا که احداث پتروشیمی میانکاله موجب ایجاد شغل و رفاه برای مردم منطقه خواهد شد سعی کرده‌اند که این طرح را از لحاظ اقتصادی موجه جلوه دهند.

ج) آسیب زدن به جنگل‌های هیرکانی و تخریب البرز از دیگر موضوعاتی که در گفتمان مخالفان طرح برجسته شده این است که احداث پتروشیمی میانکاله آسیب جدی به جنگل‌های هیرکانی منطقه می‌زند و در مجموع موجب تخریب کوه البرز خواهد شد.

- مسیری که قرار است مواد را از پتروشیمی میانکاله به دامغان برساند، بخش قابل توجهی از جنگل‌های هیرکانی را از بین می‌برد و تخریب جدی البرز را هم در پی دارد.

د) نبود منابع گاز کافی برای خوراک پتروشیمی نبود شرایط مناسب برای احداث پتروشیمی و از جمله نبود گاز کافی برای مصرف این صنعت در استان مازندران نیز از جمله موضوعات برجسته در گفتمان مخالفان طرح است.

- پتروشیمی میانکاله نیاز به سوخت گاز دارد، شمال همین الان کمبود گاز دارد. به همین خاطر نیروگاه شهید سلیمی نکا در زمان کمبود گاز، برخلاف قانون، از مازوت استفاده می‌کند.

۶.۴ محوسازی

در گفتمان موافقان طرح پتروشیمی میانکاله، عواقب و اثرات زیست‌محیطی و اجتماعی این طرح از دایره توجه کنار گذاشته شده است و در واقع تحت فرایند محوسازی قرار گرفته است. موافقان در کنار تأکید مکرر بر ظرفیت‌های پتروشیمی میانکاله برای اشتغال‌زایی در منطقه و برجسته‌سازی این موضوع، هیچ اشاره به مضراتی که این طرح برای محیط زیست منطقه، سلامتی ساکنان بومی و مشکلات اجتماعی ناشی از بیکاری دامداران بومی، حاشیه‌نشینی و مهاجرت نمی‌کنند.

یکی دیگر از موارد محوسازی را می‌توان در نامگذاری پتروشیمی میانکاله از سوی رئیس شرکت ملی پتروشیمی ایران به‌عنوان «واحد زنجیره‌ای ارزش» دانست. این مقام مسئول با تغییر نام پتروشیمی میانکاله، وجود چنین پروژه‌ای را از اساس منکر می‌شود و بدین طریق سعی بر آن دارد تا پیامدهای زیست‌محیطی طرح را از دایره توجه خارج سازد.

- رئیس شرکت ملی پتروشیمی ایران وجود پروژه‌ای به نام «پتروشیمی میانکاله» را رد می‌کند و تأکید می‌کند شرکت ملی پتروشیمی پروژه‌ای به نام پتروشیمی میانکاله ندارد. او طرح میانکاله را پتروشیمی نمی‌نامد و از آن به «واحدهای زنجیره‌ای ارزش» یاد می‌کند که صدور مجوزش در وزارت «صمت» انجام می‌گیرد. به گفته او، این دسته از طرح‌ها به‌عنوان شرکت‌هایی که دارای ضایعات و آلودگی محیط زیستی در قالب پتروشیمی یا پالایشگاه بزرگ باشند، شناخته نمی‌شوند. او می‌گوید: «این واحدها ممکن است مساحت زیادی را به خود اختصاص دهند، اما یک واحد پتروشیمی ندارند و در اصطلاح به آنها «شهرک‌های شیمیایی» گفته می‌شود.»

۷.۴ ارزیابی

مخالفان طرح پتروشیمی میانکاله با ارجاع و استناد به تحلیل‌های کارشناسی، اصول قانونی، تجربه‌های گذشته و حتی منابع علمی سعی بر آن داشته‌اند تا این طرح را به‌عنوان یک طرح بد، نامطلوب، مخرب، غیرکارشناسی و حتی غیرقانونی ارزیابی کنند. در پاره‌گفتارهای زیر نمونه‌هایی از این ارزیابی‌ها را می‌توان مشاهده نمود.

- مردم به‌خوبی می‌دانند که این صنایع، برای آنها خوشبختی، سلامت و حتی شغل به ارمغان نخواهد آورد. آنها در ماهشهر، در عسلویه و در اراک تجربه کرده‌اند که وجود این صنایع، به معنی از دست دادن همه زیبایی‌ها و طبیعتی است که اجداد آنها در آنجا زیسته‌اند و هر جا که این صنایع وارد شده است، ارمغان آن برای مردم طبق مقاله‌ای که در سال ۲۰۲۰ میلادی در ژورنال پژوهشی Science of The Total Environment منتشر شده است به غیر از سرطان، انواع بیماری‌ها از جمله بیماری‌های ریوی، ناباروری و سقط جنین است.

- واگذاری اراضی غیرقانونی به پروژه غیرقانونی میانکاله تنها به این تخلف محدود نمی‌شود. جدیدترین بررسی‌ها نشان می‌دهد که برخلاف ادعای نماینده شهر، اراضی

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۲۷

واگذار شده اراضی «درجه یک» هستند و براساس قانون، واگذاری آنها به پروژه‌های اقتصادی ممنوع است.

علاوه بر نمونه‌های ذکر شده، استفاده مکرر مخالفان طرح از الفاظ و عباراتی مانند «طرح غیرقانونی»، «واگذاری غیرقانونی اراضی ملی»، «جانمایی غیرقانونی»، «پروژه غیرقانونی» و «مجوز غیرقانونی» همگی دلالت بر این موضوع دارند که آنها این طرح پتروشیمی را از جهات مختلف طرحی «غیرقانونی» ارزیابی کرده‌اند. در طرف مقابل، موافقان طرح با تأکید بر اشتغال‌زایی این پتروشیمی برای مردم منطقه، سعی کرده‌اند آن را طرحی خوب و مفید ارزیابی کنند.

۸.۴ روایت

به باور استیسی (۲۰۲۱)، روایت‌ها قوی‌ترین و تأثیرگذارترین شکل داستانند. یکی از ویژگی‌های روایت‌ها این است که اتفاقاتی را به شکل متوالی ترسیم می‌کنند به گونه‌ای که میان این اتفاقات نوعی ربط منطقی وجود دارد. در گفتمان مخالفان طرح پتروشیمی میانکاله موارد متعددی از روایت‌ها را می‌توان مشاهده کرد که در ادامه برخی از آنها را ذکر می‌کنیم.

- اما ایجاد این صنایع بُعد فراسرزمینی هم دارد. دنیا در کوره افزایش دمای ناشی از تولید گازهای گلخانه‌ای می‌سوزد... ما ساکنان خاورمیانه از آسیب‌پذیرترین مردمان جهان ناشی از تأثیرات ویرانگر گازهای گلخانه‌ای هستیم. برای نمونه اگر دمای جهان در اثر گازهای گلخانه‌ای ۲ درجه افزایش یابد، در خاورمیانه این افزایش دو برابری خواهد بود. گزارش تکان‌دهنده سازمان ملل در مورد افزایش دمای کره زمین را رئیس مجلس و نمایندگان باید با صدای بلند در مجلس شورای اسلامی بخوانند. آنها باید به همگان بگویند که وجود هر صنعت آلوده‌کننده‌ای، برابر است با نزدیکی آنها به گورستان.

در این پاره‌گفتار که متعلق به گفتمان مخالفان طرح پتروشیمی است، اتصال مجموعه‌ای از پدیده‌ها در سطح جهانی و خاورمیانه و سپس ارتباط آن با صنایع آلوده‌کننده داخل کشور که پتروشیمی میانکاله نیز از آن جمله به شمار می‌آید، موجب ایجاد روایتی قوی شده است که مخرب بودن این طرح را مورد تأکید قرار می‌دهد.

- همزمان با حمایت‌های سیاسی از پیمانکار پتروشیمی در مازندران، کارگران این واحد توقف قانونی را شکستند و پوشش گیاهی منطقه را آتش زدند. استاندار مازندران روز جمعه به سکوت خود درباره پرونده غیرقانونی پتروشیمی پایان داد و با وارد کردن اتهام دریافت پول از سوی فعالان محیط‌زیست و افراد حامی ذخیره گاه زیست کره میانکاله، پشت مالک پتروشیمی ایستاد..... این حمایت باعث شد تا پیمانکار با دست باز دوباره عوامل خود را به سراغ پوشش گیاهی منطقه بفرستد تا احتمالاً همان‌طور که پیش‌بینی می‌شود اراضی ملی از حیز انتفاع خارج شود و ارزش بازگرداندن به مراتب ملی را نداشته باشند.

در اینجا سلسله‌ای از اتفاقات به صورت متوالی یا همزمان روایت می‌شوند که با یکدیگر ارتباط منطقی دارند و همگی دلالت بر این موضوع دارند که پیمانکار پتروشیمی و استاندار مازندران با انجام اقداماتی هماهنگ، زمینه را برای انجام فعالیت‌های غیرقانونی و مخرب فراهم می‌سازند.

- صنعتی که آلودگی آبی و خاکی را هم در پی دارد. این آلودگی‌ها همین الان نیز به افزایش میزان ابتلا به انواع سرطان از جمله سرطان مری و معده در استان‌های شمالی منجر شده است. آلودگی‌هایی که همراه با محصولات باغی و زراعی روی سفره شمالی‌ها می‌آید و آنها را روانه بیمارستان می‌کند.

در پاره‌گفتار فوق، زنجیره‌ای از اتفاقات به صورت متوالی بیان می‌شوند (آلودگی آب و خاک، آلودگی محصولات باغی و زراعی، افزایش شیوع سرطان، روانه شدن به بیمارستان) که تمامی آنها از عواقب احداث صنایع آلاینده به شمار می‌روند. بیان این اتفاقات متوالی به شکل‌گیری روایتی قوی از آثار مخرب طرح پتروشیمی میانکاله بر محیط زیست، زندگی و سلامتی مردم منطقه منجر می‌شود.

۹.۴ موجه‌سازی

یکی از روش‌های گفتمانی که مخالفان طرح پتروشیمی میانکاله استفاده می‌کنند، استناد به قانون برای موجه‌سازی مخالفت خود با اجرای این طرح است. همان‌طور که در پاره‌گفتارهای زیر مشاهده می‌کنیم، مخالفان در موارد مختلفی اجرای این طرح را مغایر با مواد قانونی موجود می‌دانند:

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۲۹

- داسمه برای نشان دادن تخلف قانونی در جانمایی اشتباهی شهرک شیمیایی میانکاله به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس نیز اشاره می‌کند.

- زنجیره ارزش با حکم ماده ۱۵۶ باید در شهرک صنعتی باشد، در حالی که شهرک شیمیایی میانکاله در کنار صنایع بالادستی صنعتی نیست یعنی پیمانکار میانکاله باید طرح خود را در ماهشهر، عسلویه، بندرعباس یا سواحل مکران اجرا کند.

علاوه بر مثال‌هایی که در بالاتر ذکر کردیم و در آنها بر غیرقانونی بودن طرح پتروشیمی میانکاله تأکید شده بود، این دو پاره‌گفتار نیز نشان می‌دهند که استناد به قوانین و مقررات یکی از روش‌های اصلی مخالفان طرح برای توجیه مخالفت خود است. تخلفات قانونی که از سمت مخالفان پتروشیمی میانکاله مطرح می‌شود شامل موارد متعددی است، مانند واگذاری غیرقانونی اراضی ملی و مرتعی، جانمایی غیرقانونی، تخطی از اصل ۵۰ قانون اساسی مبنی بر حفاظت از محیط زیست، و اعطای مجوز غیرقانونی.

روش دیگری که مخالفان برای توجیه مخالفت خود به کار برده‌اند تأکید بر سیاسی‌کاری است. به عبارت دیگر، مخالفان با بیان اینکه طرح احداث پتروشیمی میانکاله مطابق با قانون نیست و صرفاً به دلیل فشارها و لابی‌گری‌های سیاسی از سوی برخی نمایندگان استان مازنداران و برخی مسئولان استانی به جریان افتاده است، سعی می‌کنند برای سخنان و مواضع خود پشتوانه محکم بسازند و مخاطبان را نسبت به مواضع خود توجیه نمایند. نمونه‌ای از این روش موجه‌سازی را در عباراتی مانند سیاسی‌کاری، لابی‌گری و اعطای مجوز سیاسی مشاهده می‌کنیم. عدم توجه به ملاحظات زیست‌محیطی سومین موردی است که مخالفان طرح برای موجه‌سازی مواضع خود به آن استناد کرده‌اند که نمونه‌هایی از آن را در پاره‌گفتارهای ذکرشده قبلی مشاهده کرده‌ایم. همان‌طور که می‌بینیم، مخالفان پتروشیمی میانکاله موارد متعددی را برای توجیه مواضع خود ذکر می‌کنند اما موافقان این طرح تنها توجیهی که در حمایت از مواضع خود بیان می‌کنند اشتغال‌زایی است.

۵. نتیجه‌گیری

همان‌طور که گفته شد، استیپی برای تحلیل گفتمان‌ها و متون زیست‌محیطی از منظری انتقادی ۹ مؤلفه ایدئولوژی، قالب‌بندی، استعاره، هویت، ارزیابی، برجسته‌سازی، محوسازی، روایت و موجه‌سازی را معرفی کرده است که ما در این مقاله گفتمان مخالفان و موافقان

پتروشیمی میانکاله را براساس این مؤلفه‌ها ارزیابی کردیم. نتایج این مطالعه نشان داد که در گفتمان مخالفان پتروشیمی میانکاله که قوی‌تر، پرحجم‌تر و از لحاظ گفتمانی غنی‌تر است، تمامی مؤلفه‌های یادشده وجود دارند در حالی که در گفتمان موافقان طرح تنها برخی از این مؤلفه‌ها را می‌توان یافت. تنها ایدئولوژی یافت‌شده در این مطالعه، ایدئولوژی حفاظت از محیط زیست است که در گفتمان مخالفان طرح نهفته است و تا حد زیادی زیربنای سایر مؤلفه‌ها نیز به شمار می‌آید. مخالفان طرح با قالب‌بندی این پژوهش به‌مثابه عامل تعارض اجتماعی در منطقه و تهدیدی برای زندگی کشاورزان و دامداران منطقه و همچنین استفاده از استعاره‌های «هیولای صنعتی» و «سرزمین سوخته» سعی کرده‌اند تا اثرات مخرب احداث این پتروشیمی را بر محیط زیست و زندگی مردم منطقه برجسته سازند. در مقابل، موافقان طرح به کمک دو استعاره «صنعت سبز» و «بازی محیط زیست» تلاش کرده‌اند تا از یک طرف، پتروشیمی میانکاله را طرحی مطابق با استانداردهای زیست‌محیطی نشان دهند و از طرف دیگر، دلایل مخالفان این طرح را غیرواقعی و صرفاً به‌عنوان یک بازی به تصویر بکشند. نتایج همچنین نشان می‌دهد که هویت‌های موجود در متن را می‌توان شامل دو دسته دانست: یکی مخالفان طرح (شامل مردم بومی، فعالان محیط زیست، دانشگاہیان، رئیس‌جمهور، دستگاه قضایی و سازمان حفاظت از محیط زیست)، که افراد یا نهادهایی حامی محیط زیست هستند و با نگرش و اعمال خود، افراد به سمت حفاظت از محیط زیست تشویق می‌کنند؛ دیگری موافقان و حامیان طرح (شامل پیمانکار طرح، استاندار مازندران، نمایندگان مازندران، نماینده بهشهر و برخی مقامات استانی) که نگرش و رفتار آنها ضد محیط زیست است. به نظر می‌رسد که نقطه اشتراک میان مخالفان طرح این باشد که همگی آنها بنا به مسئولیت و جایگاه حاکمیتی یا وظیفه اخلاقی خود، دغدغه حفظ محیط زیست دارند. اما نقطه اشتراک میان موافقان این است که همگی آنها به نوعی در این طرح ذی‌نفع هستند و به همین دلیل، منافع شخصی را بر مصالح عمومی جامعه ترجیح می‌دهند.

از لحاظ برجسته‌سازی و محوسازی، در گفتمان مخالفان مواردی از قبیل آلودگی آب و خاک منطقه، بیکاری دامداران و کشاورزان منطقه و از بین رفتن مشاغل پایدار، آسیب زدن به جنگل‌های هیرکانی و تخریب البرز، آسیب به سلامتی مردم منطقه، و نبود منابع گازکافی برای خوراک پتروشیمی برجسته شده‌اند در حالی که در گفتمان موافقان طرح تنها مواردی که برجسته شده است ایجاد اشتغال است. از طرف دیگر، موافقان با محوسازی جنبه‌های

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۳۱

زیست‌محیطی طرح سعی کرده‌اند که آثار و عواقب مخرب این طرح بر محیط زیست منطقه را به حاشیه برانند.

براساس مؤلفه ارزیابی، مخالفان طرح با استناد به تحلیل‌های کارشناسان حوزه محیط زیست، اصول قانون اساسی، تجربه‌های گذشته و حتی مقالات علمی تلاش کرده‌اند تا این طرح را بد، مخرب، غیرکارشناسی و حتی غیرقانونی ارزیابی کنند. علاوه بر این، مخالفان طرح با ارائه روایت‌های مختلف از جنبه‌های گوناگون احداث این مجتمع پتروشیمی اثرات مخرب این طرح از قبیل تولید گازهای گلخانه‌ای، آلودگی آب و خاک و تهدید سلامتی ساکنان منطقه به تصویر کشیده‌اند. مخالفان طرح برای موجه‌سازی مخالفت خود با احداث این پتروشیمی از دو استراتژی عمده استناد به قوانین و مقررات بالادستی و تأکید بر سیاسی‌کاری در صدور مجوز برای احداث این مجتمع استفاده کرده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

1. Animals Erased: Discourse, Ecology, and Reconnection with the Natural World. این کتاب توسط امیر قربان‌پور (۱۳۹۷) به فارسی ترجمه شده و نشر نویسه پارس آن را منتشر کرده است.
2. Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By. این کتاب توسط فردوس آقاگل‌زاده و همکاران (۱۳۹۵) به فارسی ترجمه شده و از سوی نشر نویسه پارس منتشر شده است.
3. به نشانی <https://www.tabnak.ir/005Sso>

کتاب‌نامه

- بساطی، نوشین؛ بدخشان، ابراهیم؛ کرانی، اکرم. (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان زیست‌محیطی در مطبوعات ایران در چارچوب رویکرد لاکلا و موف (مطالعه موردی: موضوع ریزگردها در روزنامه ایران). پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۳(۱)، ۵۵-۸۳.
- پایگاه اینترنتی روزنامه ایران. <http://www.irannewspaper.ir>
- تیرل‌وال، آنتونی (۱۳۷۸). رشد و توسعه با اشاره به کشورهای رو به توسعه. ترجمه منوچهر فرهنگ و فرشید مجاورحسینی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
- حسن‌پور، هیوا و هدایتی‌زاده، هاجر (۱۴۰۲). تحلیل گفتمان زیست‌محیطی در آثار علی‌اشرف درویشیان: مطالعه موردی مجموعه داستان‌های آبشوران و همراه آهنگ‌های بابام. پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۲(۱)، ۱۵۱-۱۲۵.

- خیرآبادی، رضا (۱۳۹۷). تحلیل گفتمان انتقادی نظرات خوانندگان سایت‌های اینترنتی ایرانی در رابطه با مسائل محیط زیست با رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی. «مجموعه مقالات پنجمین همایش ملی تحلیل گفتمان و کاربردشناسی». تهران، نشر نویسه پارس.
- راکعی، فاطمه، و نعیمی حشکوائی، فاطمه (۱۳۹۵). استعاره و نقد بومگرا، مطالعه موردی دو داستان گیلهمرد و از خم چمبر. *زبان‌شناخت*، ۱، ۸۹-۱۰۳.
- رحیمی، عاصمه (۱۴۰۱). بررسی تبلیغات کاندیداهای انتخابات ریاست جمهوری دوره سیزدهم ایران از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه سمنان.
- زائری، قاسم و محمدی، انور (۱۳۹۹). تحلیل گفتمان فرهنگ زیست‌محیطی در ایران. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۲ (۱)، ۱۲۷-۱۰۶.
- شاه‌نصری، شادی (۱۳۸۸). نقش زبان علم در تشدید بحران‌های محیطی از منظر زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *زبان و زبان‌شناسی*، ۱۰، ۱-۲۵.
- صالحی، صادق؛ فیروزجائیان، علی‌اصغر و رضازاده، فاطمه (۱۳۹۳). تحلیل گفتمان زیست‌محیطی برنامه‌های توسعه اقتصادی-اجتماعی جمهوری اسلامی ایران. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۲۱، ۷۱-۱۱۰.
- عیوضلو، داوود؛ محمدتقی رضویان؛ مظفر صرافانی و مرتضی قورچی (۱۳۹۶). گفتمان‌های آلودگی هوا در کلان‌شهر تهران (گفتمان دولت ملی در برابر گفتمان دولت محلی). *پژوهش‌های جغرافیایی سیاسی*، ۲ (۱)، ۸۷-۱۱۶.
- مسلمان‌زاده، زهرا (۱۳۹۸). تحلیل گفتمان سازمان‌ها و فعالان مرتبط با محیط زیست در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه بیرجند.
- مقداری، صدیقه سادات؛ یوسفی، معصومه (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان انتقادی متون تبلیغاتی مدارس طبیعت: با رویکرد زبان‌شناسی زیست‌محیطی. *جستارهای زبانی*، ۱۳ (۱)، ۹۹-۱۲۷.
- یازرلو، رضا (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان قوانین زیست‌محیطی مجلس شورای اسلامی. رساله دکتری، رشته جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور تهران.

- Basati, N., Badakhshan, E. and Korani, A. (2024). Analyzing the environmental discourse in the Iranian press within the framework of Laclau and Mouffe's approach (Case study: The Microdust crisis in 'Iran' newspaper). *Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3(1), 55-83. [In Persian]
- Chen, S. (2016). Language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field. *Ampersand* 3, 108-116.
- Eyvazlu, D., Razavian, M. T., Sarrafi, M. and Ghourchi, M. (2017). Discourses of Air Pollution of Tehran: The Nation-State versus the Local Government's Discourse. *Research Political Geography Quarterly*, 2(1), 87-116. [In Persian]

تحلیل انتقادی گفتمان زیست‌محیطی طرح پتروشیمی ... (نوشین بساطی و دیگران) ۱۳۳

- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fill, A. (2018). Introduction. In Alwin Fill & Hermine Penz (eds.), *The Routledge handbook of ecolinguistics* (pp. 1-7). London: Routledge.
- Fillmore, C., & Baker, C. (2010). A frames approach to semantic analysis. In: B. Heine & H. Narrog, (eds.), *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press, 313-340.
- Hasanpour, H. and Hedayatizadeh, H. (2023). Analysis of Eco Discourse in the Works of Ali Ashraf Darvishian (Case Study: Abshouran's Collection of Stories and along with Babam's Songs). *Linguistic Studies: Theory and Practice*, 2(1), 125-151. [In Persian]
- Haugen, E. (1972). *The Ecology of Language*. Redwood City, CA: Stanford University Press.
- Iran Newspaper website. <http://www.irannewspaper.ir>
- Kheirabadi, R. (2018). Critical discourse analysis of the opinions of readers of Iranian websites regarding environmental issues with an environmental linguistics approach. Proceedings of the Fifth National Conference on Discourse Analysis and Pragmatics. Tehran: Neviseh Parsi Publishing. [In Persian]
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Politics*. London: Verso.
- LeVasseur, T. (2015). Defining "ecolinguistics?": Challenging emic issues in an evolving environmental discipline. *Journal for Environmental Studies and Sciences*, 5, 21-28.
- Meghdari, S. and Yusefi, M. (2022). Critical Discourse Analysis of Educational Texts in Nature Schools: An Ecolinguistics Perspective. *Language Related Research*, 13(1), 99-127. [In Persian]
- Moslemzadeh, Z. (2019). Discourse analysis of organizations and activists related to the environment in Iran. Master's thesis, University of Birjand. [In Persian]
- Rahimi, A. (2022). *Examining the election campaign advertisements of Iran's 13th presidential candidates from the perspective of ecological linguistics*. Master's thesis, Semnan University. [In Persian]
- Rakei, F. and Naeimi Hashkavaee, F. (2016). Metaphor and Ecocriticism: Case Study on two Stories "Gilemar" and "Az Khome Chambar". *Language Studies*, 7(13), 89-103. [In Persian]
- Salehi, S., Ferozjaian, A. And Gholamrezazadeh, F. (2014). An Analysis of Environmental Discourse of the Iranian Socio-economic Development Plan. *Social Development & Welfare Planning*, 5(21), 71-110. [In Persian]
- Shahnasari, S. (2009). The Role of the Language and Science in Intensifying Environmental Crisis: An Ecolinguistic Perspective. *Language and Linguistics*, 5(10), 1-25. [In Persian]
- Stibbe, A. (2012). *Animals Erased: Discourse, Ecology, and Reconnection with the Natural World*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. London: Routledge.

- Stibbe, A. (2021). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By* (2nd ed.). London: Routledge.
- Thirlwall, A. (1999). *Growth and Development with Reference to Developing Countries*. Translated. M. Farhang & F. Mojaverhoseini, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, Publishing and Printing Organization. [In Persian]
- van Dijk, T. (1998). *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: Sage Publications.
- van Dijk, T. (2009). *Society and discourse: how social contexts influence text and talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yazerlou, R. (2016). *Discourse analysis of environmental laws in the Islamic Consultative Assembly*. Doctoral dissertation, Sociology Department, Payame Noor University of Tehran. [In Persian]
- Zaeri, Q. and mohamadi, A. (2020). The ups and downs of the environmental movement in Iran: An Analysis of Environmentalist Discourse in Iran Based on Laclau and Mouffe's Method. *Sociology of Culture and Art*, 2(1), 106-127. [In Persian]
- Zhou, W. (2021). Ecolinguistics: A half-century overview. *Journal of World Languages*, 7(3): 461-486.

